

# ARCHITEKTURA ČESKÝCH MENŠINOVÝCH ŠKOL NA TEPLICKU DO ROKU 1938

JINDŘICH ZAJÍC



Obr. 1. Budova české obecné školy v Oseku. Stav kolem roku 1900. Sbirka autora.

Problematika architektury edukativní funkce stojí často na okraji odborného zájmu. Právě na tyto objekty zaměřil svou pozornost ICOMOS<sup>1</sup>, který doporučil jako téma Mezinárodního dne památek a historických sídel v roce 2013 téma: „Heritage and Education“ – dědictví výuky a vzdělávání. Záměrem bylo upozornit na tyto často velice pozoruhodné stavby, které neodmyslitelně patří do prostředí vesnic i měst.

Předkládaný příspěvek navazuje na tento zájem vyvolaný konferencemi pořádanými Českým národním komitétem ICOMOS a Národním památkovým ústavem ve spojení s dalšími odbornými institucemi v průběhu roku 2013.<sup>2</sup> Budovy vzdělávacích institucí jsou z hlediska historického podstatným hmotným pramenem k poznání utváření veřejného prostoru, stejně jako podkladem pro poznání vývoje vlastního školství, hygienických nařízení a jejich uplatnění v praxi. Z tohoto

faktu také vychází předkládaná studie, která na základě dochovaných školských objektů a starších ikonografických materiálů interpretuje stav a povahu architektonické tvorby tohoto výseku stavitelství veřejných budov a za pomoci pramenné i bibliografické heuristiky shrnuje a popisuje celkovou situaci českého menšinového školství.

Hospodářské a sociální změny druhé poloviny 19. století zasáhly značně i do oblasti školství. Tyto změny se týkaly nejen správní organizace, ale také architektury škol, která se utvářela postupně s vývojem legislativy v této oblasti a přitom si zachovávala estetické znaky doby svého vzniku.

Z hlediska legislativního procesu měly na české menšinové školství dopad zejména zákony tzv. Hasnerovy<sup>3</sup> reformy z roku 1869 a tzv. Metelkovy<sup>4</sup> zákony z roku 1920.

<sup>1</sup> „International Council on Monuments and Sites“ – „Mezinárodní rada památek a sídel“ – je nevládní organizací se sídlem v Paříži zabývající se ochranou kulturního dědictví na celosvětové úrovni.

<sup>2</sup> V rámci tematických přednášek proběhl např. seminář pořádaný „Českým národním komitétem ICOMOS: Dědictví výuky a vzdělávání“, pořádaný 11. 12. 2013 na půdě Národního technického muzea.

<sup>3</sup> JUDr. Leopold von Hasner (1818-1878) – rakouský politik a státník, profesor pražské univerzity, poslanec českého sněmu a říšské rady, 1868-1870 – ministr vyučování, 1870 – ministerský předseda – Oto URBAN, Česká společnost 1848-1918, Praha 1982, s. 674.

<sup>4</sup> PhDr. Jindřich Metelka (1854-1921) – český zeměpisec, politik a místopředseda zemské školní rady. Z jeho podnětu byl přijat zákon o menšinovém školství v roce 1920. – Kol. aut., Masarykův slovník

Hasnerova školská reforma dala základ moderní školské soustavě rakouské monarchie. Jejím cílem bylo prodloužení povinné školní docházky na osm let, tedy mezi šestým a čtrnáctým rokem věku dítěte, a zavedení systému obecných a měšťanských škol, které byly zakládány v minimálním počtu jedné každé této školy v každém politickém okrese.<sup>5</sup> Po roce 1918 byla spatřována potřeba vyrovnat se s poddimenzováním stavu českého menšinového školství v národnostně smíšených okresech a bylo tedy nutné uzpůsobit tomu i školskou legislativu. To měly za cíl právě tzv. Metelkovy zákony z roku 1920. Podle těchto zákonů mohla být česká veřejná škola založena již v místě, kde bylo v minulých dvou letech napočítáno alespoň 40 dětí hlásících se k danému vyučovacím jazyku nové školy. Po jejich zavedení tak vzniklo během roku 1921 428 českých menšinových škol (z toho 414 státních) a 14 německých a 61 českých měšťanských škol proti třem německým měšťanským školám.<sup>6</sup> Pouze v oblasti severních Čech došlo v průběhu prvního roku a půl trvání Metelkova zákona ke zřízení 283 českých veřejných škol.<sup>7</sup> To mělo za následek postupné vyprazdňování německých škol, které bylo nastartováno již za první světové války.<sup>8</sup>

České školství bylo na konci 19. a v první polovině 20. století často projednávaným tématem a střetem zájmů zejména českého a německého etnika. Region Teplicka<sup>9</sup> se jako národnostně smíšené území definoval ve druhé polovině 19. století. Hlavními důvody byla nastupující těžba hnědého uhlí a rozvoj průmyslové výroby. Zvýšená potřeba pracovních sil přiváděla na Teplicko české horníky a dělníky. Do roku 1918 počet českých obyvatel v některých obcích stoupl až na jednu třetinu a po roce 1918 se v některých obcích zvýšil i nad jednu polovinu všech obyvatel.<sup>10</sup> Tento rozvoj s sebou nesl i zestup nacionálních myšlenek a snahu o prosazení práv české menšiny. Jedním ze základních požadavků bylo zakládání škol s českým vyučovacím jazykem. Do roku 1882 neexistovala v celém podkrušnohorském regionu jediná česká škola. Často byly i existující školy s německým vyučovacím jazykem přeplněné, kvůli čemuž bylo zaváděno polodenní vyučování. To se rodičům dětí nelíbilo nejen kvůli hygienickým podmínkám, ale

také kvůli snížené úrovni výuky při zachování výše školních poplatků. Tlak na zakládání nových škol tak stále zesiloval.<sup>11</sup>

Diferenciace českých a německých vzdělávacích institucí měla význam hlavně z hlediska národnostního profilu celého regionu. Výchova nových hospodářských a politických elit byla z tohoto pohledu velice podstatná,<sup>12</sup> a proto se stávalo prosazování českého menšinového školství v pohraničních oblastech důležitým úkolem českých politických snah.

#### ARCHITEKTURA ČESKÝCH MENŠINOVÝCH ŠKOL DO ROKU 1918

Odpor německých samosprávných orgánů, které měly na starosti péči o obecné, měšťanské a střední školství se podařilo před první světovou válkou prolomit pouze v několika případech.<sup>13</sup> Proto se iniciativy chopila Ústřední matice školská. Jejím cílem bylo zakládání a vydržování českých škol do doby jejich uznání státními úřady a přechodem k financování z veřejných, respektive obecních a městských rozpočtů. Soukromé školy, tzv. matiční, byly otevírány v provizorních prostorách, které si spolek za tímto účelem pronajímal. První česká menšinová škola na Teplicku byla otevřena 5. září 1882 v Duchově.<sup>14</sup> Ke schválení záměru otevření trojtřídní obecné české školy došlo příslušnými správními úřady 19. srpna 1882.<sup>15</sup> Škola byla otevřena v několika domech v Duchově v provizorně a tajně adaptovaných místnostech tak, aby před vlastním otevřením školy nedošlo k nacionálním střetům a plán jejího otevření nebyl narušen.

Po otevření veřejné školy v roce 1885 byla česká škola umístěna do adaptované budovy. Jednopatrový dům se sedlovou střechou se nacházel v nároží dřívějších ulic Uhelné a Školní. Průčelí obrácené do Uhelné ulice bylo protnuto sedmi osami. Vnější výraz fasády byl velice jednoduchý. Pouze segmentové záklenky okenních otvorů v patře dodávaly budově dynamičtější charakter. Výraznější odstupňovaná korunní římsa pak uzavírala

naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. díl 4., Ko-M, Praha 1929, s. 900.

<sup>5</sup> Otakar KÁDNER, O školství v republice Československé. in: Československá vlastivěda, díl. X. Osvěta, Praha 1931, s. 90.

<sup>6</sup> Kol. aut., Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. díl IV., Ko-M, Praha 1929, s. 900.

<sup>7</sup> Národní archiv (dále jen NA), f. *Národní jednota severočeská*, karton 63, Hrob, Kniha zápisů schůzí, Činnost odboru v roce 1932.

<sup>8</sup> Otakar KÁDNER, O školství v republice Československé. in: Československá vlastivěda, díl. X. Osvěta, Praha 1931, s. 66-67.

<sup>9</sup> Teplicko je v této práci vymezeno ve své nejširší podobě. Zahrnuje tedy území tří soudních okresů Blina, Duchcov a Teplice.

<sup>10</sup> NA, f. *Národní jednota severočeská*, karton 12, Sčítání 1930 – okres Duchcov, okres Teplice.

<sup>11</sup> Situaci před rokem 1882 popisuje ve své knize Jan DOLEŽAL, *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří před první světovou válkou*, Most 1964, s. 23–26.

<sup>12</sup> Karel MAIER, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*, Praha 2005.

<sup>13</sup> Příkladem může být obecná škola v Hrobu. Viz. níže. - Alois BÍLEK, *Paměti českých škol na Duchcovsku*, Slaný 1905, s. 63.

<sup>14</sup> Podstatnou úlohu při jejím zakládání sehráli Ing. Jan Bydžovský, hraběcí lékárník Jan Bouda, úředníci Josef Slezák a František Kalina a zástupce Ústřední matice školské, pražský redaktor Českých novin Josef Kummer; Ing. Jan Bydžovský (16. 1. 1835 Nevratice na Jičínsku – 5. 1. 1921 Praha) – absolvent pražské techniky, pracoval na stavbě železnic Teplice – Duchcov, Děčín – Podmokly. Nejvýznamnější pro Duchcovsko bylo jeho působení jako stavitele dolů u Duchcovsko-podmokelské dráhy a jeho angažovanost v otázkách českého menšinového školství. Společně s JUDr. Rudolfem Stejskalem a Aloisem Bílkem patřili k předním osobnostem českého menšinového života na Duchcovsku na přelomu 19. a 20. století – Pavel KOUKAL, *100 let české školy v Duchcově*, Duchcov 1983, s. 5–6.

<sup>15</sup> Státní okresní archiv Teplice (dále jen SOKA Teplice), f. Česká obecná škola v Duchcově, kniha 1, ev. č. 118, rok 1882/1883.

jinak architektonicky nečleněné průčelí. Budova byla přístupná z dřívější Školní ulice. Za hlavním vchodem byl situován dvůr obehnaný pavlačí, z níž se vstupovalo do jednotlivých tříd v přízemí i v patře. Vpravo od hlavního vstupu byla umístěna větší kůlna řídicího učitele, dále záchody a menší kůlna školníka, který byl na konci 19. století nazýván zvoníkem. V přízemí byly umístěny také dvě učebny o půdorysných rozměrech 6×8,35 m a 6×8, 60 m.<sup>16</sup> Dále zde byla předsíň, z níž se vcházelo do jedné ze tříd a komory. Na druhé straně dvora se pak nacházel byt školníka složený ze tří místností, předsíně a dvou pokojů. Mezi učebnou a bytem školníka se nacházely další toalety. V patře byly umístěny dvě učebny o rozměrech 6×6,15 m a 6×8,55 m, dále zde byl byt řídicího učitele o dvou pokojích, předsíni a kuchyni. Na straně schodiště byl umístěn kabinet s předsíní a původní kuchyní, která následně po roce 1889, kdy došlo k vybourání příček, sloužila společně s kabinetem jako další učebna. Taktéž byt řídicího učitele byl v roce 1891 upraven na učebnu a částečně byl v patře také překlenut dvůr, kde došlo k vybudování sedmé třídy.

Již v roce 1895 však počet žáků přesahoval kapacitu školní budovy více jak dvojnásobně, přičemž v první třídě obecní školy bylo zapsáno 151 dětí, zatímco místo ve třídě bylo, dle zákonných norem, pro pouhých 45 žáků. V jedné ze tříd musela být dokonce o 30 cm vysekána zeď, aby mohla být do třídy umístěna ještě jedna řada lavic a kapacita školy se tak zvýšila.<sup>17</sup>

Situace v Duchcově se vyostřila v roce 1897, kdy došlo k otevření české měšťanské školy. Výuka probíhala v místnosti, kde běžně zasedala okresní školní rada, ovšem po roce existence byla na rekurs obce činnost české měšťanské školy zastavena.<sup>18</sup> Kvůli velkému německému nacionálnímu tlaku došlo i k odstoupení od kupní smlouvy na budovu hostince U Menclů (č. p. 238 v Osecké ulici), která měla být okresním úřadem zakoupena a adaptována pro českou školu. Situaci částečně vyřešil přesun některých tříd české školy do budovy německé školy na náměstí, kde byla výuka české obecné školy zahájena ve školním roce 1897/1898. Vlastní budovy se však česká obecná škola v Duchcově do konce první světové války nedočkala.<sup>19</sup>

Úspěch české menšiny při založení první české školy přiměl zástupce české menšiny ke zvýšení tlaku i v ostatních městech a obcích. Krátce po založení školy v Duchcově byla v roce 1882 založena mateřská škola v Oseku. V roce 1889 byla již otevřena škola veřejná, která se z provizorních prostor přesunula do nové budovy (**obr. 1**) postavené pro českou školu v roce 1892.<sup>20</sup>

Osecká škola tak byla první českou školou, která měla vlastní budovu. Objekt byl vybaven třemi třídami, kabinetem a bytem řídicího učitele. Počet žáků se rychle navyšoval a i tato škola musela být rozšířena o expozituru, která byla otevřena v dělnické kolonii. K výstavbě nové školy došlo v roce 1905.<sup>21</sup>

Nová škola byla vybavena šesti třídami, sborovnou a pracovním řídicího učitele. Dvoupatrová budova, hlavním průčelím obrácená do ulice K. H. Borovského, byla postavena v eklektickém slohu s jasnou symetrickou formou. Hlavní průčelí vyrůstalo z jednoduchého soklu, přízemí bylo odděleno odstupňovanou římsou. Úroveň přízemí pak zdobila pásová rustika, kterou přerušovaly pouze okenní otvory s iluzivními klenáky v přímých nadokenních záklencích. Úroveň prvního patra byla vyčleněna profilovanou patrovou římsou. V této úrovni již nebyly použity horizontální prvky členění fasády. Z hladké plochy vystupovaly pouze geometrické parapetní výplně a šambrány obíhající horní třetinu oken. Mohutné šambrány byly nasazeny na jednoduchých kubických konzolách. Ve střední části přímých záklenků okenních otvorů prostupovaly šambránou také mohutné iluzivní klenáky, které jakoby podpíraly subtilní průběžnou parapetní římsu. Nad ní byl v tenkých linkách veden horizontální lineární zdobný motiv, z nějž vystupovaly mohutné šambrány opět s iluzivními klenáky v segmentových záklencích okenních otvorů. Klenáky byly opřeny do subtilní profilované římsy. Celé průčelí pak bylo zakončeno výrazně předstupující korunní římsou. Vertikální členění fasády bylo provedeno pomocí rustikovaných lizén tvořících dojem armování a mělkým středovým rizalitem zakončeným v úrovni střechy zděným vikýřem. Budova působila v rámci okolní zástavby velice dominantním dojmem a zdobností své fasády patřila k nejhonosnějším budovám českých škol na Teplicku, které vznikly do první světové války.

Významnou byla také česká obecná škola v Hrobu. Ta byla založena po obvyklých obstrukcích ze strany města v roce 1889.<sup>22</sup> Zvláštností této školy však bylo, že byla jako první menšinová škola na Teplicku založena ihned jako veřejná, tedy bez předchozí existence mateřské školy. Přesto byla opět umístěna v adaptovaných prostorech v několika domech ve městě. Škola na počátku vznikla jako jednotřídní s celkovým počtem 158 dětí. V roce 1901 byla škola po několikerém rozšíření již pětitřídní, což pouze potvrzovalo důležitost její existence z hlediska české menšiny. V tomto roce byla postavena pro českou školu také samostatná stavba (**obr. 2**).<sup>23</sup>

<sup>16</sup> TAMTÉŽ.

<sup>17</sup> SOKA Teplice, f. Česká obecná škola v Duchcově, kniha 1, ev. č. 118, rok 1885/1886.

<sup>18</sup> TAMTÉŽ, rok 1897/1898.

<sup>19</sup> TAMTÉŽ.

<sup>20</sup> Ke studiu bylo zapsáno 375 dětí. Do školy chodily děti z Oseka, Domaslavic, Háje, Nové Vsi, Hrdlovky a Rýznburku. – Zdeněk BERÁNEK,

*Sto let od vzniku veřejné české školy v Oseku*, Osek 1989, s. 1–2. Srovnej Alois BÍLEK, *Paměti českých škol na Duchcovsku*, Slaný 1905, s. 59.

<sup>21</sup> Zdeněk BERÁNEK, *Sto let od vzniku veřejné české školy v Oseku*, Osek 1989, s. 2.

<sup>22</sup> Alois BÍLEK, *Paměti českých škol na Duchcovsku*, Slaný 1905, s. 63.

<sup>23</sup> TAMTÉŽ.



**Obr. 2.** Budova české obecné školy v Hrobu z roku 1901 s následnou nástavbou druhého patra realizovanou v roce 1910. Foto: Jindřich Zajíc, 24. 4. 2008.

Jednopatrová budova byla vybavena celkem čtyřmi třídami. Nízká budova působila převahou horizontálních prvků v podobě pěti říms velice těžce. Přízemí bylo opět akcentováno pásovou rustikou stlačenou mezi parapetní a patrovou římsou. I přes středový mělký rizalit a nárožní armování byla budova oproti novostavbě německé školy skromná, přesto moderní s historizujícím charakterem jednotlivých průčelí. V roce 1910 bylo přistavěno jedno patro, které vyřešilo kapacitní problémy školy. Svým architektonickým výrazem navazovalo na původní koncept. Budova tak začala konkurovat i vznikající zástavbě na protější straně ulice, která byla převážně patrová. Nešťastná však byla severní orientace hlavního průčelí, kam byla situována z větší části okna jednotlivých tříd, které byly v nižších patrech okolní zástavbou zastíněny.

Problematická byla i situace českého školství v Bílíně. Zde byla obecná matiční česká škola založena v roce 1889 a otevřena byla opět v provizorních prostorech najatých Ústřední matiční školskou. Situace se sídlem české školy se nezlepšila ani po jejím zveřejnění v roce 1897. V prvním desetiletí 20. století byla česká škola postupně rozšiřována z jednotřídní na trojtřídní

školu. V roce 1903 došlo k vytvoření jedné pobočky, která byla umístěna v adaptované stodole nedaleko dráhy. Právě tato situace umístění jedné třídy ve stodole se pak stala symbolem boje za české menšinové školství (**obr. 3**).<sup>24</sup>

Jednou z největších českých škol se stala škola v Lomu. Lom zažíval mohutnou populační expanzi na přelomu 19. a 20. století kvůli zintenzivnění těžby hnědého uhlí v jeho přímém okolí. Češi zde velice rychle prosadili vznik české školy, která byla založena v roce 1897 jako dvojtřídní, do níž bylo na počátku školního roku zapsáno 471 dětí.<sup>25</sup> Škola byla umístěna ve dvou hospodských sálech a žáci museli být rozděleni do čtyř skupin s polodenním vyučováním. Budova české školy byla postavena v roce 1898. I když byla již celá stavba dokončena, došlo k otevření pouze dvou tříd, zbytek budovy zůstal uzamčen. Počet otevřených tříd, které obec zpřístupnila, přesně odpovídal počtu dvou postupných tříd, které škola jako instituce měla. Počet žáků se ovšem stále zvyšoval, a tak byla obec již

<sup>24</sup> Alois BÍLEK, *Paměti českých škol na Duchcovsku*, Slaný 1905, s. 66.

<sup>25</sup> TAMTÉŽ, s. 67.



**Obr. 3.** Fotografie stodoly, v níž byla umístěna jedna třída české obecné školy v Bílině. Fotografie byla vydána jako pohlednice dokládající stav českého menšinového školství v pohraničí pod titulem: „Jest jedno Rakousko, jedna Bílina a jedna škola ve stodole“. Vydalo nakladatelství Antonína Strombacha v Lounech a vyšlo nákladem „Výkonného výboru školního“. Sbirka autora.

v roce 1899 nucena přistoupit k otevření dalších dvou učeben a postupem následujícího roku dokonce zbylých pěti učeben školy. Od roku 1900 byla česká škola již pětitřídní a brzy přerostla i původní kapacitu školní budovy, a proto obec byla nucena přistavět ke škole ještě další čtyři učebny. V roce 1905 tak budova české školy v Lomu disponovala 11 učebnami, sborovnou, školní kanceláří, kabinety, bytem pro řídicího učitele a školníka, zahradou, dvorem a na svou dobu moderním vybavením, zejména nábytkem.<sup>26</sup>

V provizorních prostorách byla umístěna po celou dobu své existence také česká škola v Ledvicích založená v roce 1897.<sup>27</sup> Jednopatrová budova č. p. 36 byla nárožním domem stojícím nad továrnou. Soklová část byla hladká a přecházela v přízemí zdobené pásovou rustikou. Z ní vystupovaly pilastry oddělující jednotlivé okenní otvory a přerušena byla pouze šambránami okenních otvorů a obdélnými parapetními výplněmi. Na tuto úroveň navazovala průběžná patrová římsa, z níž vystupovaly opět obdélné parapetní výplně a pilastry mezi okenními otvory. Pilastry měly pouze hladké dřívky s dórskými hlavicemi, které podpíraly lizénový pás pod korunní římsou. Okenní otvory byly zdobeny profilovanou šambránou s jednoduchou suprafenestrou a mohutnějšími nadokenními římsami. V nároží domu byly umístěny opět pilastry, které opakovaly zdobnost pilastrů v jednotlivých úrovních. Školní budova byla

vybavena jednou učebnou v každém poschodí, v přízemí byl jednopokojový byt školníka a v patře pak kabinet. Třídy měly rozměry 13×4,8 m, určeny byly pro 60 a 61 dětí. Původní bytový dům byl adaptován, což bylo spojeno s některými nedostatky. Stížnosti směřovaly především k nedostatku světla.<sup>28</sup> Meziokenní prostor měl totiž šířku 2,35 m, zatímco normovaná šířka byla max. 1,3 m, dále poměr plochy okenních otvorů k podlaze byl v ledvické škole 1:9,5, zatímco oficiálně měl být maximálně v poměru 1:6, také výška tříd byla do značné míry snížena oproti normám. Norma požadovala pro školní třídy minimální výšku stropu 3,8 m, zatímco v ledvické škole byly stropy umístěny ve výšce 2,8 m. Objekt však nešel zájmu vandalů a ze tříd v prosinci 1897 zmizely dveře a poklopy od kamen. Přesto se školu podařilo obnovit, i když po rekurzech obce u příslušných soudů byla činnost školy zastavena, pokračovala dále jako matiční. Školní budova, která byla škole vyčleněna, již ovšem nestačila pokrýt kapacitně 304 dětí, které se přihlásily do obnovené veřejné ledvické školy v roce 1901, a tak došlo k prodloužení nájmu dvou místností, které zařídila Ústřední matice školská po incindetu v roce 1897 v domě č. p. 24 a jejichž provoz měl být ukončen s otevřením nové školní budovy. Zbudovány zde byly třídy o velikostech 8,5×5,1 m a 13×5,1 m. Komisionálně byly tyto místnosti určeny pro 60 a 71 dětí.<sup>29</sup>

<sup>26</sup> TAMTÉŽ, s. 67–69.

<sup>27</sup> SOKA Teplice, f. Česká obecná škola Ledvice, Kronika školy, ev. č. 1, s. 23.

<sup>28</sup> TAMTÉŽ, s. 23–24.

<sup>29</sup> TAMTÉŽ s. 23–24.



Obr. 4. Budova české obecné školy v Tepličích v dnešní Jateční ulici z roku 1912. Foto: Jindřich Zajíc, 9. 1. 2015.

Stále naléhavější stížnosti českých rodičů donutily obec Ledvice ke stavbě nové české školy. Ta byla postavena v sousedství původní budovy v roce 1904.<sup>30</sup> Po úpravách plánů došlo k realizaci jednopatrové školní budovy se dvěma třídami, bytem řídícího učitele, kanceláří, záchody a kabinetem. Půdorysné rozměry tříd byly 11×7,8 m a výška tříd 3,5 m. Autorem návrhu byl duchcovský stavitel Rudolf Wettstein, stavbu prováděla firma zednického mistra Gustava Zeidlera z Duchcova. Tato škola byla následně vybavena nábytkem z matiční školy a řešila tak nedostatek kapacity vyučovacích prostor.<sup>31</sup>

Jako matiční začínala rovněž česká obecná škola v Hostomicích nad Bílinou. Ta byla otevřena 13. října 1892.<sup>32</sup> Ústřední matice školská opět pronajala provizorní prostory, které adaptovala na učebny. I když v roce 1901 se stala tato škola veřejnou, stále postrádala trvalé působiště, a tak ústřední matice vypomáhala s udržováním náhradních místností. Pro českou školu byla postavena v Hostomicích vlastní budova v roce

1902.<sup>33</sup> O její podobě není příliš známo, pouze to, že se nacházela v sevřené zástavbě a nebylo možné vybavit ji školním dvorem, zahradou, hřištěm ani jiným zázemím. Budova měla dvě třídy, školní kancelář a byt řídícího učitele. Až do první světové války však zůstávaly kapacitní možnosti české školy velice omezené.<sup>34</sup>

Dosud byla pozornost věnována duchcovské správní oblasti Teplicka. Nyní se zaměříme na architekturu českých škol, které byly otvírány v politickém okrese Teplice. První takovou školou byla česká obecná matiční škola v Tepličích otevřená v roce 1883. Jako sídlo instituce byla zvolena budova České besedy. Počet dětí se neustále zvyšoval a tak v roce 1891 navštěvovalo českou matiční školu již 642 žáků v celkem deseti třídách.<sup>35</sup> Tento počet již samozřejmě přesahoval možnosti Ústřední matice školské na udržování takové instituce a zesílil tlak na příslušné úřady ve prospěch otevření české veřejné školy se samostatnou budovou. K tomu došlo až v roce 1897, ovšem bez vlastní budovy.<sup>36</sup>

<sup>33</sup> TAMTÉŽ.

<sup>34</sup> TAMTÉŽ.

<sup>35</sup> Jaroslav František URBAN, *Potulky Teplickem*, Teplice-Šanov 1928, s. 109.

<sup>36</sup> TAMTÉŽ.

<sup>30</sup> SOKa Teplice, f. Česká obecná škola Ledvice, Kronika školy, ev. č. 1, s. 117.

<sup>31</sup> TAMTÉŽ, s. 117–121.

<sup>32</sup> Alois BÍLEK, *Paměti českých škol na Duchcovsku*, Slaný 1905, s. 73.



Obr. 5. Budova české obecné školy v Proboštově z roku 1908. Foto: Jindřich Zajíc, 27. 3. 2014.

Jednalo se o jednotřídní obecnou školu se třemi pobočkami. Jednotlivé třídy byly umístěny v několika nevyhovujících prostorách ve městě. K otevření samostatné budovy došlo až v roce 1912 v budově v Jateční ulici (obr. 4).<sup>37</sup>

Škola byla postavena jako trojtraktová budova. Střední část objektu tvořila hlavní hmotu celé architektonické kompozice domu. Jednalo se o dvoupatrový objekt s valbovou střechou. Hlavní osa objektu byla rovnoběžná s uliční čarou. Uličnímu průčelí dominoval vstup s plným valeným záklenkem, v jehož středu se nacházel iluzivní klenák v podobě ženské postavy – štítonoše – držící v kartuši umístěný znak města Teplic, tedy hlavu sv. Jana Křtitele na zlatém podnose. Ze znaku prýštil lázeňský pramen jako upomínka na bohatství města pramenící z lázeňství. Architektonicky velice čisté průčelí rozčleněné lizénovými rámci bylo ukončeno mohutně předstupující korunní římsou s motivem zubořezu. V rovině střechy byl prolomen zděný vikýř ve tvaru volského oka, jehož termální okno bylo rozděleno na tři samostatné části. Oba boční trakty se do ulice profilovaly průčelími bez otvorů zdobenými lizénovými pásy, v jejichž polích byly ve štukovém provedení umístěny rohy hojnosti a vázy blahobytu.

<sup>37</sup> TAMTÉŽ.

Škola v Jateční ulici byla průlomovou v architektuře českých menšinových škol. Jako první u ní byla prolomena bariéra historizujících prvků a forem. Nastupující moderna a postupný útlum secesní architektury se promítly do architektury této budovy výrazným způsobem.

Rozdílný architektonický výraz měla budova české menšinové školy v Proboštově. Institucionální založení české obecné veřejné školy proběhlo v Proboštově bez vzniku předchozí mateřské školy v roce 1906. Již v roce 1908 byla otevřena nová budova této školy (obr. 5).<sup>38</sup>

Objekt byl situován severně od existující budovy německé školy. Celý objekt svou hmotou jednopatrové budovy s obdélným půdorysem připomínal vesnické školní budovy z konce 19. století. Architektonický výraz fasády však již obsahoval prvky geometrické secese, které narušily klidnou plochu fasády a převrátily historizující formy. To se projevilo zejména v úrovni přízemí, kde historizující rustiky byly přerušeny nelogicky umístěnými linkami. Tyto linky rozehrály parter dynamickou formou a vytvořily v něm geometrické motivy, které přebíraly úlohu okenních šambrán. Také úroveň prvního patra byla zpracována pomocí transformovaných historizujících prvků, především geometrických čabrák a čtvercových motivů v suprafenestrách. I zde je již

<sup>38</sup> TAMTÉŽ, s. 125–126.



Obr. 6. Budova českých škol v Bílině z roku 1923. Sběrka autora.

patrný postupný odklon od historizujících fasád a eklektických forem a nástup modernistických tendencí spočívajících ve zjednodušení tvarů a architektonického členění.

Školy v Proboštově a Teplicích jsou doposud jedinými známými školními budovami vystavěnými pro české školy v teplickém politickém okrese před první světovou válkou. Další školy, které v této oblasti vznikly jako mateřní škola v Trnovanech, která patřila k největším v regionu, stejně jako školy v Novosedlicích, Proseticích, Cukmantlu (dnešní Pozorka – část města Dubí), Košťanech a Běhánkách se svých vlastních budov před rokem 1918 nedočkaly a podobně jako některé školy na Duchcovsku byly provozovány v adaptovaných provizorních místnostech. Vlastní budova nebyla postavena ani pro českou obecnou školu v Sobědruhách, na níž byly již vyjednány pozemky k odkoupení. Vypuknutí války tento záměr nejprve pozdrželo a následně úplně zmařilo.

#### ARCHITEKTURA ČESKÝCH ŠKOL NA TEPLICKU V LETECH 1918–1938

Vznik Československé republiky umožnil plný rozvoj českého menšinového školství. Ještě během roku 1918 došlo z iniciativy českých menšinových národních výborů<sup>39</sup> k zakládání mnoha českých škol, mnohdy i nad rámec platné legislativy.

Po institucionální konsolidaci sítě českých škol přišla na řadu také snaha o jejich materiální zabezpečení, včetně výstavby nových vyhovujících a odpovídajících

budov. Tak započala výstavba často monumentálních objektů, na jejichž vzniku se podíleli významní architekti a výtvarníci meziválečného období. Nové budovy nacházely své kritiky nejen v řadách nacionálně smýšlejících Němců, kteří ve stavbách těchto budov viděli českou snahu o ovládnutí veřejného prostoru. Na stranu kritiků se postavily i významné osobnosti českého veřejného života, jako byli český profesor filosofie Emanuel Rádl,<sup>40</sup> ministr financí Karel Engliš nebo vrchní zemský školní inspektor Vojta Beneš.

Po vzniku republiky docházelo k základním třem přístupům v rámci zajištění vhodných budov pro nové i existující české školy. Prvním přístupem byla přístavba k původním českým školním budovám, jako tomu bylo například v Proboštově. Druhým přístupem byla adaptace a modernizace budov původních škol s německým vyučovacím jazykem. Takto bylo postupováno v případě hostomické české obecné školy, která se přestěhovala do původní budovy německé obecné školy, a to po její přestavbě a celkové modernizaci. Třetím způsobem pak byla stavba nových moderních budov, které by již úplně vyhovovaly příslušným nařízením ministerstva školství a národní osvěty.

Jednou z prvních dokončených staveb byla škola v Bílině dokončená v roce 1923.<sup>41</sup> Ta vyrostla na pozemku, kde stávala pověstná stodola, v níž byla umístěna jedna třída české školy. Škola č. p. 31 představuje dodnes jednu z nejvýraznějších staveb v Bílině (obr. 6).

Dvoupatrová budova se čtrnácti osami v hlavním průčelí a mohutným vstupním portikem s vysokým trojúhelníkovým štítem patří stále k největším budovám na pravém břehu řeky Bíliny. Součástí hlavního průčelí je také plastika chlapce držícího v pravé ruce sloupová a v levé ruce kružidlo. K budově byla připojena také budova s bytem řídícího učitele a školníka a prostorná tělocvična, která nebyla integrální součástí školní budovy. Se školou byla propojena pouze chodbou. Tento model byl v rámci sledovaných školních budov užit vůbec poprvé. Svým architektonickým projevem je bílinská škola zástupcem již plně rozvinutého modernismu. Dynamizující mírně zprohýbané parapetní výplně doplněné o reliéfy váz s ovocem, stylizovanými festony a geometricky zdobenými hlavicemi sloupů již odráží estetické cítění doby první poloviny 20. let se stále přetrvávajícími vlivy geometrické secese.

Další významnou stavbou v tomto ohledu je objekt obecné, měšťanské a pokračovací školy v Košťanech dokončené v roce 1925.<sup>42</sup> Jejím autorem je architekt Antonín Moudrý,<sup>43</sup> který mimo jiné projektoval

<sup>39</sup> Menšinové národní výbory byly orgány, které po říjnu 1918 zastávaly samosprávné záležitosti do řádných voleb a konsolidace politické a společenské situace. Zastoupení v nich měli výhradně čeští představitelé. Zprávy o jejich činnosti se do dnešní doby příliš nedochovaly. Jediným ucelenějším materiálem je fond Menšinový národní výbor v Bílině, uložený ve Státním okresním archivu v Teplicích. I zde jde však pouze o torzální pramen. – SOKA Teplice, f. Menšinový národní výbor v Bílině. Kompletní seznam osob zastoupených v severočeských menšinových výborech byl uveřejněn v publikaci Pavla KOUKALA, *Muži 28. října 1918 na severu Čech*, Ústí nad Labem 2008, s. 31–39.

<sup>40</sup> Emanuel Rádl se vyjádřil o českých školách jako o expanzivním prvku, který je svým způsobem násilně implikován do německého prostředí a který ztrácí svůj prvotně pedagogický a vzdělávací cíl a nahrazuje jej cílem nacionálním. Viz Emanuel RÁDL, *Válka Čechů s Němci*, Praha 1928.

<sup>41</sup> Datum dokončení dokládá i nápisová deska umístěná na fasádě hlavního průčelí školy.

<sup>42</sup> Jaroslav František URBAN, *Potulky Teplickem*, Teplice-Šanov 1928, s. 124.

<sup>43</sup> Antonín Moudrý, arch. (7. 5. 1892 – 3. 5. 1942), akademický architekt





**Obr. 7.** Budova české obecné a měšťanské školy v Košťanech z roku 1925 od Antonína Moudrého. Foto: Jindřich Zajíc, 26. 3. 2014.

budovu košťanské sokolovny. Stavbu provedla firma Ing. J. Bursíka a arch. A. Ženíška. Celý areál školy, včetně sadu byl dokončován až v průběhu 30. let z důvodu nedostatku finančních prostředků, přesto budova českých škol v Košťanech představovala jednu z největších školních budov postavenou mimo správní centra Teplicka. Hlavní hmotu představovaly dvě provázané budovy osově kolmé na průběh ulice. Obě budovy byly zastřešeny sedlovými střechami se štíty obrácenými do parku před školou. Před těmito štíty jakoby vystupovala další budova k této části kolmá. Tu tvořily dvě patrové budovy po krajích a dvě střední dvoupatrové věžovité části ustupující směrem ke štítům hlavních budov. Tím byl vytvořen monumentální nástupní prostor s centrálním vstupem tvořeným třemi vchodovými otvory. Na opačné straně dispozici uzavírá přízemní objekt tělocvičny, který tak společně s hlavním vstupem a dvěma hlavními budovami vytváří v centrální části celého areálu uzavřené nádvoří. Jednotlivé fasády byly zdobeny lizénovými rámci, stylizovanými pilastry a mohutnou patrovou římsou. Interiér školy byl velice prostorný a světlý, centrální schodiště zdobily kamenné reformní omítky tvarované třemi obdélnými poli. Podesty schodiště byly osvětleny svítidly s kulovými cylindry umístěnými na sloupech zábradlí. Chodby byly

projektant, žák Josipa Plečnika a Jana Kotěry, projektoval veřejné budovy a soukromé i obytné domy, jeho pozdější tvorba je ovlivněna především funkcionalismem – Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 436.



**Obr. 8.** Socha Jana Amose Komenského stojící v sadu před budovou českých škol v Košťanech. Autorem sochy je akademický sochař Karel Štipl. Foto: Jindřich Zajíc, 26. 3. 2014.



**Obr. 9.** Budova české obecné a měšťanské školy v Teplicích na dnešním Metelkově náměstí z let 1923–1925. Foto: Jindřich Zajíc, 26. 3. 2014.

dynamizovány pomocí pravidelné rytmiky propisující se železobetonové konstrukce a pravidelnými obdélnými rastry světle žlutých čtvercových dlaždic v tmavě červené dlažbě (**obr. 7 a 8**).

Školní budova košťanských škol již reagovala na nová vládní nařízení týkající se hygieny vnitřního prostoru školních budov, která byla kodifikována jako součást tzv. malého školského zákona v roce 1922.<sup>44</sup> Podle těchto nařízení měly být školní budovy projektovány tak, aby učebny byly velké a vzdušné s možností dostatečné ventilace vzduchu a správné míry vytápění, učebny měly být vybaveny vysokými a širokými okny s úzkými meziokenními prostory, aby bylo co možná nejméně využíváno umělého osvětlení. Nařízení se věnovala také správnému tvaru školního nábytku, psacích potřeb, nebo nátěru tabule.<sup>45</sup>

Jedna z největších staveb českých menšinových škol na Teplicku byla postavena mezi lety 1923–1925 v Trnovanech. S poměrně těžkou situací založení stavby na mokřadech potoka Sauerbach si poradil architekt Miroslav Purkyně,<sup>46</sup> stavbu prováděla plzeňská firma Ing. Františka Jenče, Františka Hladečka a Františka Krofta (**obr. 9**).<sup>47</sup>

<sup>44</sup> František ČAPKA – Jaroslav VACULÍK, *K problematice hygieny na školách první republiky*, in: Škola a zdraví 21, Brno 2006, s. 2.

<sup>45</sup> TAMTÉŽ.

<sup>46</sup> SOKA Teplice, f. Archiv obce Trnovany, karton č. 45, inv. č. 205, Plán české školy v Trnovanech.

<sup>47</sup> Tato plzeňská firma se mimo jiné podílela na stavbě lehkého opevnění v letech 1936–1938, viz např. <http://dbase.ropiky.net> [citováno: 31. 3. 2014].

Budova je postavena na složitém půdorysu, jemuž dominuje do oblouku navržená střední část o sedmnácti okenních osách, kde se nacházely dva kabinety a šest učeben v každém patře, další čtyři učebny byly osově kolmé na hlavní osu střední části budovy, dispozici uzavírala v přízemí na jedné straně sborovna s bytem ředitele, na druhé straně tělocvična se zázemím. Hlavní komunikace v rámci školy byla chodba vedená na vnější straně obloukovitého půdorysu střední části budovy. Architektonický výraz fasád je definován zejména lizérovými rámci a mohutnou patrovou a korunní římsou. Škola dostala název po dr. Jindřichu Metelkovi, viceprezidentu zemské školní rady a zastánci českého menšinového školství.

Jinou významnou školní budovou byla dnešní škola Na Stínadlech, dříve Masarykova měšťanská škola z roku 1926.<sup>48</sup> Autorem návrhu byl renomovaný architekt a profesor Milan Babuška, autor několika dalších budov českých menšinových škol. Stavbu opět prováděla firma J. Bursíka a arch. A. Ženíška. Ženíšek je také autorem sgrafita v hlavním průčelí vyobrazujícího dětství, školu a život. Hlavní průčelí doplňuje také sousoší od akademického sochaře Josefa Pekárka – „Matka – život“ (**obr. 10 a 11**).<sup>49</sup>

Budova má složitý půdorys. Hlavní hmota objektu tvoří v půdorysu tvar písmene „L“. Západní křídlo budovy je dvoupatrové, zatímco severní křídlo, které

<sup>48</sup> Jaroslav František URBAN, *Potulky Teplickem*, Teplice-Šanov 1928, s. 120.

<sup>49</sup> TAMTÉŽ.



**Obr. 10.** Budova Masarykovy měšťanské školy (dnešní škola Na Stínadlech) z roku 1926. Foto: Jindřich Zajíc, 21. 11. 2013.

k němu přisedá, je pouze jednopatrové. V severním křídle je umístěna tělocvična. Mezi severním a západním křídlem je umístěn komunikační trakt, který dosahuje výšky západního křídla. Z jižní strany je k budově školy přistavěna vila, která je součástí školy, byť je opticky oddělena sloupem, na němž je umístěno výše zmíněné souší. V ní se nacházel byt ředitele školy. Budova působí převahou horizontálních prvků v podobě parapetních říms. Výsledná podoba školní budovy tak působí velice klidným dojmem a i přes rozvolněnost půdorysu má znaky monumentality. Dekorativní prvky vertikálního charakteru jsou obsaženy pouze mezi vysokými okenními otvory tělocvičny. Zde jsou v meziokenním prostoru výplně v podobě štukových reliéfů s geometrickou i vegetabilní tematikou. Výrazným prvkem je rovněž dosti předsazená fabionová korunní římsa, která se v realizacích prof. Babušky objevuje velice často.

Další realizací profesora Babušky byla budova české měšťanské školy v Cukmantlu z let 1926–1928.<sup>50</sup> Patrová budova opět na půdorysu tvaru písmen „L“ byla situována do prostředí německých škol. Snad proto se jako u jediné školy právě zde objevují na vedlejším průčelí, obráceném k budovám německé školy, české národní motivy v podobě listů lípy. Nad nimi jsou znázorněny plastické reliéfy dětí představující činnosti čtení, psaní, poznání (objevování) a sklízení. Celkově budova působí podobným dojmem jako škola Na Stínadlech, ovšem vertikály v podobě klasicizujících pilířů dodávají této modernistické stavbě více na lehkosti a dynamice



**Obr. 11.** Sousoší „Matka – život“ od akademického sochaře Josefa Pekařa, které je součástí hlavního průčelí budovy Masarykovy měšťanské školy. Foto: Jindřich Zajíc, 21. 11. 2013.

v rámci vedlejšího průčelí. O to větší je pak kontrast mezi hlavním a vedlejším průčelím. Hlavní průčelí je totiž opět členěno výraznými horizontálními prvky v podobě parapetních říms. Monumentální důstojnost hlavního průčelí umocňuje také do středu se sbíhající portál hlavního vstupu, který je pokryt kamennou omítkou a opět motiv daleko vystupující fabionové korunní římsy. Východně od budovy je rovněž umístěna patrová vila ředitele i s bytem školníka propojená se školní budovou v obou úrovních (**obr. 12 a 13**).

<sup>50</sup> TAMTÉŽ, s. 129.



**Obr. 12.** Budova české měšťanské školy v Cukmantlu (dnešní Pozorka, část města Dubí). Škola byla postavena v letech 1926–1928. Foto: Jindřich Zajíc, 26. 3. 2014.



**Obr. 13.** Budova české měšťanské školy v Cukmantlu a její vedlejší průčelí s vyobrazením alegorií nauk a s národními motivy v podobě lipových listů. Foto: Jindřich Zajíc, 21. 11. 2013.



**Obr. 14.** Budova české obecné školy v Bystřici (dnešní součást města Dubí). Foto: Jindřich Zajíc, 26. 3. 2014.

Jiná realizace profesora Babušky se nachází v Bystřici (dnes rovněž součást Dubí). Jedná se o objekt obecné školy. Tento projekt se řadí k nejmenším školám, které v meziválečném období na Teplicku vznikly společně s českou obecnou školou v Hudcově. Škola měla pouze čtyři učebny a vybavena byla jedním bytem umístěným opět mimo hlavní část budovy v patrovém domě. V přízemí tohoto objektu je uvažována existence opatrovny. I zde převládají horizontální prvky a budova se svým pojetím blíží dalším realizacím profesora Babušky (**obr. 14**).

Významnější Babuškovou realizací je budova obecné školy v Sobědruhách z roku 1927.<sup>51</sup> Budova byla postavena po sedmiletém vyjednávání zástupců českých spolků s obcí. Školní budova měla pět tříd, ředitelnu, sborovnu, kabinety a tělocvičnu. Jihozápadně v ose hlavního průčelí byla postavena opět vila s bytem ředitele i zde je uvažována existence české opatrovny v přízemí. Spojovací chodba mezi školní budovou a ředitelskou vilou je vybavena lodžii přístupnou z bytu ředitele. Hlavní průčelí navíc zdobí reliéfy znázorňující hlavní činnosti školy, tedy výchovu a vzdělávání (**obr. 15**).

Důležitým centrem českého menšinového školství zůstával i nadále Duchcov. Je tedy pochopitelné, že zde vznikly nákladné budovy českých škol. První byla budova v dnešní ulici Kubicových. Jednalo se o budovu české obecné školy z roku 1924.<sup>52</sup> Dvoupatrová budova svým hlavním průčelím nepůsobí výrazným dojmem a její podoba modernismu s historizujícími prvky místy připomíná fasádu obecní školy v Bílině.

Další byla školní budova Na Slovanech (dnes Smetanova ulice) z roku 1927,<sup>53</sup> jejímž autorem byl profesor Ondřej Severin. Objekt české měšťanské školy byl postaven v blízkosti dělnických kolonií. Jedná se o stavbu na půdorysu písmene „J“. Dvoupatrový objekt obsahoval čtrnáct učeben, byt pro ředitele i školníka, kabinety, sborovnu a tělocvičnu. Ke školní budově patřila i rozlehlá zahrada. Svým vnějším projevem působí budova velice stroze. Převažující horizontální členění s mohutnou profilovanou patrovou římsou mezi úrovněmi přízemí a prvního patra činí parter velice těžkým a mohutným, zatímco úrovně pater jsou odlehčené a vzdušné. Budova je další ukázkou kvalitní meziválečné architektury (**obr. 16**).

<sup>51</sup> Jaroslav František URBAN, *Potulky Teplickem*, Teplice-Šanov 1928, s. 130.

<sup>52</sup> Jiří BUREŠ, *Duchcov v letech 1918–1945*, in: Jiří WOLF (vedoucí aut. kol.), *Duchcov*, Duchcov 2013, s. 246–247.

<sup>53</sup> TAMTÉŽ.



**Obr. 15.** Budova české obecné školy v Sobědruhách (dnes součást ZŠ Maršovská) z roku 1927. Foto: Jindřich Zajíc, 27. 3. 2014.



**Obr. 16.** Budova české měšťanské školy v Duchcově z roku 1927 v dnešní Smetanově ulici. Foto: Jindřich Zajíc, 19. 3. 2014.



**Obr. 17.** Budova české státního reformního reálného gymnázia v Duchcově z let 1923–1926. Foto: Jindřich Zajíc, 19. 3. 2014.

Snad nejvýznamnější budovou se stal objekt Českého státního reformního reálného gymnázia v Duchcově, jakožto jediného českého menšinového středoškolského ústavu na Teplicku. Jeho autorem byl pražský architekt Ladislav Skřivánek a stavitelem pražská firma Viktora Beneše.<sup>54</sup> Budovu architekt Skřivánek navrhl v čtyřkřídlé uzavřené dispozici. Jednotlivá průčelí jsou zdobena červenobílými sgrafity s geometrickými motivy. Hlavnímu průčelí dominují tři vstupní otvory lemované sloupy s prstencovitě zdobenými dřívky vynášejícími terasu. Kombinace materiálu omítky a kamene, který je použit na sloupech dotváří monumentální dojem celé stavby. Gymnaziální areál zahrnoval kromě vlastní budovy ještě tělocvičnu, ředitelskou vilu a rozsáhlou zahradu (**obr. 17, 18 a 19**).<sup>55</sup>

Výstavba českých škol byla zastavena s postupující hospodářskou krizí. Budovy českých škol na jednu stranu znamenaly důstojné místo pro výchovu a vzdělávání dětí, ovšem na straně druhé jitřily nacionální vášně. Problém byl především ve vnímání celé situace. Češi brali tlak na prosazení české školy i jako spravedlivou snahu získat pohraničí „opět pod vládu českou“. Nacionálně smýšlející Němci na druhou stranu vnímali tyto snahy jako expanzivní český tlak, který je měl

přímo ohrožovat na jejich národní identitě. Na jednu stranu se tak stávaly budovy českých škol symbolem české menšiny, na straně druhé se ve smyslu architektonické moderny nesnažily vyniknout přemírou architektonických prvků, které by upozorňovaly na jejich nacionální význam a byly tak příčinou národnostních nepokojů. Moderní a zvláště funkcionalistické stavby však přesto do určité míry konkurovaly konzervativnějšímu pojetí německého prostředí. Zda právě moderní vzhled budov českých škol byl podnětem provokujícím německé nacionálně smýšlející obyvatelstvo, nebylo dosud prokázáno. V tomto směru také chybí dostatečné množství komparativního materiálu z produkce německých měšťanských a obecných škol, jež byly po roce 1918 stavěny minimálně. Nelze proto s určitostí tvrdit, že německé prostředí by moderní projevy architektury plně zavrhovalo.

V rámci obou sledovaných období se podařilo najít na tomto segmentu stavební produkce českých menšinových škol kvalitní díla, která vypovídají o stavu estetického vnímání své doby, o proměnách vnitřního prostoru školních budov, stejně jako o postavení nacionálně exponované architektury ve veřejném prostoru. Budovy českých menšinových škol tak právem řadíme ke kulturnímu dědictví, které si zaslouží i odbornou pozornost a můžeme je tak považovat za vhodné objekty dalšího odborného výzkumu.

<sup>54</sup> TAMTÉŽ.

<sup>55</sup> TAMTÉŽ.



**Obr. 18.** Atrium budovy gymnázia v Duchcově. Foto: Jindřich Zajíc, 27. 3. 2014.

## RESUMÉ

### **ARCHITECTURE OF CZECH MINORITY SCHOOLS IN TEPLICE UNTIL THE YEAR OF 1938**

Economic, social and political changes during the 19th century led to massive national changes in border areas. New deposits of mineral resources, the introduction of machine production, infrastructure development, as well as the release of labor laid the foundations for development of industrial areas. One of the new industrial regions of Bohemia became what is today the district of Teplice. Arrival of Czech workers, officials and entrepreneurs meant for the Teplice district a significant change in national situation, especially in the period after 1880. The growing Czech minority demanded establishment of school institutions where lessons could have been taught in Czech language. Despite the resistance from local German authorities the first private Czech schools were set up particularly at expenses of the association of the *Ustřední Matice skolska*. Teaching was conducted in temporarily adapted rooms. The first building of Czech schools in the Teplice district was built in Osek in the year of 1892. Buildings of the first Czech schools were built in eclectic style of the Monarchy. The only exception was the building of Czech schools in Teplice in which is today Jateční street from the year of 1912. The building combines features of receding Art Nouveau style with on-coming modernism.

The period of the First Czechoslovak Republic in the years 1918–1938 is characterized by development of Czech education in nationally mixed areas. New school buildings were mostly built in the functionalistic and modern style. Among the most important authors of these projects are prof. Milan Babuska, architect Antonin Moudry, prof. Ondrej Severin and the last but not least, the author of the building of Czech state grammar school in Duchcov, architect Ladislav Skrivánek but also many others. New modern buildings were often a symbol of the confident Czech minority and became



**Obr. 19.** Atrium budovy gymnázia v Duchcově. Foto: Jindřich Zajíc, 27. 3. 2014.

a frequent target of vandalism. In general, development of the Czech educational system in the German national circles was accepted with displeasure. The events of 1938 stopped preparation work for the construction of the Czech grammar school in Teplice and construction of other buildings of Czech schools of lower grades. Yet the buildings of Czech minority schools left their mark in towns and villages in the Teplice district. Many of these schools are still preserved till today as a proof of quality architecture from the period before the World War I and the inter-war period.